

El paleta

(ALDC, VII, 1650. El paleta)

Paleta, ‘obrer que treballa en la construcció d'edificis’, és una reducció de *mestre de paleta*, lexia conservada en alg. (85); doc. en Labèrnia, 1839. Dins aquesta àmplia isoglossa estesa pel Principat s'insereixen, amb convivència amb ella, *mestre d'obres* i *mestre de cases*, simplificades eventualment en *mestre* 57, 83. *Mestre d'obres* es documenta en Torra, 1640 i en Sanelo, 1802 (var. *mestre d'obra* 23), com *mestre de cases* (var. *mestre de casa* 25, 64), que té el suport documentat de Torra, 1640 i sobretot de Lacavalleria, 1696, amb abundosa fraseologia (“fer de mestre de cases”, “exerciten lo ofici de mestre de cases”, “ofici o art de mestre de cases”, “lo qui fa de mestre de cases”). En relació amb *obra* (< ÖPĒRA) es troba *obrer* (< OPERARIŪS), reducció de *obrer de vila* 161 (doc. en O. Pou, 1575; *Tarraça* 1636; Exulve, 1643; Sanelo, 1802; Escrig, 1851); i de *obrar* ‘edificar’ (< OPERARE ‘treballar’) s’ha després *obrador* 189 (pron. [obra'o]); a notar la var. *aurer* 128, evolució de **aubrer*, amb caiguda de la -b- i generació del diftong *au-* a partir de contextos com “vaig [aw]brir” (cf. mapa 1084) (veg. Veny, 2013 b).

El ross. *peirer* és afí a l'oc. *peirièr*, que ja apareix en doc. medievals septentrionals llatinitzats (*peyrerio* a. 1283, Perpinyà); és un der. de *peira* (< PĒTRA), amb el tractament dialectal de -TR- > -[r]-, especialment abans de l'accent (com *peiró*, *pairastre*, *Sopeira*).

Picapedrer (var. *picapreder* 74, 76, 79)

és un der. de *picapedra* o *picapedres*, compost del present d'indicatiu de *picar*, d'origen onomatopèic, i *pedra* (< PĒTRA); el seu significat primigeni era ‘obrer que treballa la pedra per a la construcció’, traspasat a ‘paleta’; el lexicògraf mall. Figuera (1840) recull els dos significats: “*Picapedrer*. El qui pica pédras. [cast.] Picapedrero; El qui fâ cásas ô edificis [cast.] Albañil” (semblants accepcions a Amengual, 1858-1878); la polisèmia es va resoldre ulteriorment amb el mot *trencador* (der. de *trencar* ‘rompre’, d'origen preromà), “el que labra las piedras para los edificios y las corta en la pedrera. [cast.] Cantero” (Amengual, 1858-1878).

Arbanyil és una dissimilació de laterals de *albanyil* 93, 118, 134, 188 (var. *oficial albanyil* 189), pres del cast. *albañil* on prové de l'andalusí ALBANNÁ/Í (cl. BANNĀ?) (*DECat*, Corriente); hauria arribat al val. mer. des del murcianomanxec (cf. *ALeCMan*, mapa 723) i a la Franja, des de l'arag. (cf. *ALEANR*, XI, mapa 1525).

La distribució areal dels noms d'aquest ofici és la següent: *paleta* predomina al Principat; *peirer* és propi del ross.; *obrer* és específicament val., enfilant-se un xic dins el cat. nord-occ., i *picapedrer* és característic del mall. i eiv. Cal observar que s'han registrat alguns canvis lèxics: *mestre de cases* i *mestre d'obres*, encara vius en men., eren freqüents al Principat, com mostra la doc., abans del triomf de *paleta*; semblantment, *mestre de cases* es coneixia en poblacions del ross. (s. XVII) juntament amb *peirer*, i *mestre d'obres* al costat de *obrer* (Pla, 1880). *Picapedrer* va conviure en mall. amb els dos sentits (‘el qui treballa la pedra’ i ‘paleta’) fins que es va imposar el de ‘paleta’ substituint el primer per *trencador*.

Són mots normatius *mestre de cases*, *paleta*, des del *DG*₁, 1932; *picapedrer*, des del *DIEC*₁, 1995.

